

<https://doi.org/10.31891/2415-7929-2022-24-12>

УДК 802

ЩЕРБАНСЬКА М., КУПЧИШИНА Ю.

Хмельницький національний університет

КОГНІТИВНА МЕТАФОРИЗАЦІЯ КОНЦЕПТІВ «ЖИТТЯ» ТА «СМЕРТЬ» В АНГЛОМОВНІЙ ПОЕЗІЇ ХІХ - ХХ СТ.

У статті проаналізовано способи метафоризації індивідуальної картини світу англomовних поетів, зокрема через концепти «життя» та «смерть», способи вираження цих метафор на письмі, а також шляхи передачі концептуальних метафор у перекладі з англійської на українську. Продемонстровано функції метафори в органічній канві поезії.

Ключові слова: метафора, концепт, життя, смерть.

SHCHERBANSKA M., KUPCHYSHYNA Yu.

Khmelnytskyi National University

COGNITIVE METAPHORIZATION OF THE CONCEPTS OF LIFE AND DEATH IN ENGLISH POETRY OF THE XIX - XX CENTURIES

This article is devoted to the study of the peculiarities of the expression of the concepts of life and death through metaphor in the poetry of the XIX - XX centuries. The relevance of the chosen topic and the novelty of the study lie in the lack of research on the functioning of a complex metaphor-concept, as well as due to the need to overcome gaps in the field of rendering of metaphorization of poetic thinking in translation. The aim of the research is to identify ways of functioning of metaphor as a stylistic means of revealing the concept in the poetics of English-language works, as well as the peculiarities of its reproduction in the Ukrainian language.

In the course of the work the concepts of metaphor and concept and their role in such a science as cognitive linguistics were studied.

Metaphor is not only a means of forming the lexical meaning of words, but also a key way of human cognitive and mental activity. It can also serve as a representation of human knowledge in the minds of the individual and express this knowledge verbally.

The concepts of "life" and "death" were considered on the example of the poems of Robert Frost and Emily Dickinson. The role of metaphor as a means of expressing these concepts was analyzed. During the analysis of the two poems, examples of the authors' individual perception of the world and expression of their vision with the help of stylistic means, including metaphors, were considered.

Based on the research and analysis, conclusions were drawn. When translating literary texts it is necessary to understand and take into account the idiosyncrasy of the author and the specifics of the target language. Therefore, conceptual analysis in translation can be an important criterion of quality.

The results of this study can be used later to better understand the role of conceptual metaphors and their functions in the outline of English poetry.

Key words: metaphor, concept, life, death.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

У різний час дослідників цікавили проблеми метафори, її роль та функції. Метафорами пронизане усе наше життя. Їх використання не обмежується лише мовленням. Ними ми мислимо і навіть діємо. Американський лінгвіст Дж. Лейкофф робить акцент на когнітивній ролі метафори, вважаючи, що вона дає можливість виразити абстрактні речі конкретними термінами. З цього слідує, що метафора у когнітивістиці є засобом творення нових понять та способом пізнання та концептуалізації дійсності [9, с. 3]. Важливість цього дослідження полягає у розкритті поняття когнітивної метафори як ключа до розуміння процесів пізнання та мислення а також як способу відображення універсального образу індивідумом.

Аналіз досліджень та публікацій

Завдяки метафорам ми можемо керувати звичною для нас повсякденною діяльністю, тобто упорядковувати реальність, надаючи їй мовної форми вираження.

Проблемами концептуальної метафоризації займалися такі дослідники О. П. Воробйова, Д. Девідсон, М. Джонсон, О. С. Кубрякова, Дж. Лейкофф, Е. МакКормак та ін.

Дж. Лейкофф вважає, що метафора – це ключовий механізм, завдяки якому ми не лише усвідомлюємо абстрактні концепти, але й можемо мислити абстрактно [9, с. 150].

Зважаючи на підвищений інтерес дослідників до когнітивної лінгвістики та останні дослідження у цій галузі, цілком звичним у філологічних колах стало твердження про те, що метафори у художніх текстах поетів ілюструють специфіку концептосфери певного автора, а також відображають його творчий метод [1].

У цій статті особлива увага приділяється метафориці таких поетів як Роберт Фрост та Емілі Дікінсон. Зокрема, розкриваються концепти «життя» та «смерть» за допомогою метафоризації з точки зору когнітивістики.

Формулювання цілей статті

Мета дослідження – встановити функції концептуальної метафори у англomовних поетичних творах XIX – XX ст., проаналізувати особливості відтворення цих метафор у перекладі з англійської на українську.

Виклад основного матеріалу дослідження

Процес метафоризації є одним зі способів відображення мовної картини світу. Від сприйняття людиною світу та її бачення усього оточуючого значною мірою залежить і людська мова.

Метафора є засобом формування лексичного значення слів. Разом з тим, вона є основним способом людської пізнавально-мисленнєвої діяльності, а також може слугувати певною репрезентацією у індивідуальній свідомості знань людства і виражати їх словесно. Таким чином, метафору можна вважати результатом людської пізнавально-мовленнєвої діяльності [4].

Вивчення метафори з погляду лінгвістичної традиції певною мірою породжує концептуальну теорію метафори. У ній метафора розглядається як когнітивний феномен, що уможливорює когнітивно-мовленнєву діяльність людини, а також є інструментом пізнання.

З поняттям концептуальної метафори тісно пов'язане визначення такого явища як концепт. Концепт – це одиниця пам'яті та мислення, що має доволі упорядковану внутрішню структуру, і є результатом пізнавальної діяльності особистості та суспільства; несе у собі цілісну, енциклопедичну інформацію про описуваний предмет чи явище, про інтерпретацію такої інформації свідомістю громадськості та про ставлення свідомості громади до цього явища чи предмету [6]. Образи, що втілюються завдяки різним мовним засобам, передають бачення автора. У такий спосіб авторська картина світу стає доступною читачеві. Створюється ефект переконання та виникає емоційна реакція [5].

Для прикладу вираження концепту «життя» через метафору, розглянемо вірш Роберта Фроста «The Road Not Taken»:

THE ROAD NOT TAKEN

Two roads diverged in a yellow wood,
And sorry I could not travel both
And be one traveler, long I stood
And looked down one as far as I could
To where it bent in the undergrowth;
Then took the other, as just as fair,
And having perhaps the better claim,
Because it was grassy and wanted wear;
Though as for that, the passing there
Had worn them really about the same,
And both that morning equally lay
In leaves no step had trodden black.
Oh, I kept the first for another day!
Yet knowing how way leads on to way,
I doubted if I should ever come back.
I shall be telling this with a sigh
Somewhere ages and ages hence:
Two roads diverged in a wood, and I —
I took the one less traveled by,
And that has made all the difference [10].

і переклад В.Кикотя цієї поезії:

НЕОБРАНА ДОРОГА

Розбіглись дороги дві в жовтому лісі,
Але обома йти, даруйте, — не змога,
Та мандрям я вірний не як лише втісі,
То ж довго й стою, дивлячись, як в підліссі
У даль позміїлася перша дорога.
Пізніше на іншу я кидаю оком,
Спокуса на неї ступити ще більша,
Тому, що вона трав'яниста й широка,
А в тім, це, напевно, здалось ненароком,
Бо й перша дорога ніскільки не гірша.
Обидві почили однаково в тиші,
Нетоптаний лист по них килимом слався;

О, я першу для іншого разу облишив,
Й можливе збігання шляхів допустивши,
Назад повернутись я не сподівався.
Про це розкажу я з глибоким зітханням
Колись, як стече вже немало водиці:
Розбіглись дороги, і я на світанні
Менш ходжену вибрав опісля вагання,
У тому лише і була вся різниця [10].

Цей вірш пронизаний концептуальною метафорою наскрізь, оскільки автор прирівнює усе життя до дороги, яку кожен з нас обирає сам. За допомогою таких образів природи як «Two roads diverged in a wood, and I —/I took the one less traveled by,/And that has made all the difference» автор описує вибір, що доводиться робити в житті кожному, спокусу обрати інший шлях у житті, навіть коли, здавалося б, ми уже визначилися. Концептуальна метафора твору ЖИТТЯ – ДОРОГА. В перекладі значення зберігається, адже таке порівняння є відносною універсалією і сприймається на прагматичному рівні людьми по всьому світу.

Розглянемо інший приклад вживання метафори для передачі концептуального значення зображуваного.

Прикладом відображення метафоричного зображення концепту «смерть» є вірш Емілі Дікінсон «All but Death, can be Adjusted —».

All but Death, can be Adjusted —
Dynasties repaired —
Systems — settled in their Sockets —
Citadels — dissolved —
Wastes of Lives — resown with Colors
By Succeeding Springs —
Death — unto itself — Exception —
Is exempt from Change — [11]

В перекладі Н. Тучинської:

Все, крім Смерті, можна знову
Відтворити враз:
Світ династій, всі основи,
Цитаделей час.
І пусте життя в прозорі
Кольори весна
Помалує. Смерть сувора
Перемін не зна [11].

Концептуальною метафорою у вищевказаному прикладі буде СМЕРТЬ – НЕМИНУЧЕ. У перекладі концепт передано через образність смерті як суворої і невідворотної долі. Перекладач використала прикметник для підкреслення образності, в той час як в оригіналі вживається іменник: «Death — unto itself — Exception —/ Смерть сувора». Орієнтуючись на специфіку цільової мови, перекладач використовує більш звичний для читача перекладу варіант з прикметником. На противагу, у мові оригіналу вжито іменник. Цей приклад яскраво ілюструє важливість концептуального аналізу при перекладі.

Концептуальний аналіз являє собою зміст того чи іншого концепту, утворення моделі структури концепту та визначення специфіки її мовної вербалізації [2].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Аналіз поетичних творів, наведених в роботі, яскраво демонструє використання концептуальних метафор у вербалізованому вигляді для вираження понять, які людина сприймає підсвідомо, на рівні мислення.

Метафора розглядається концептуальною теорією як когнітивний феномен. Задум метафори-концепту є більш складним, ніж звичної для нас метафори.

Перекладаючи художні тексти, необхідно розуміти та брати до уваги індивідуальний стиль автора та специфіку цільової мови. Такі критерії якості перекладу як концептуальний аналіз є дуже важливими при перекладі.

Література

1. Белехова Л.І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії). Херсон: Айлант, 2002. 367 с.
2. Гаврилюк А.П. Роль концепту у перекладознавстві. Наукові записки національного університету «Острозька Академія». Сер. Філологія. 2012. Вип 25. С 19–21
3. Захаревська Т. О. Особливості поетичної мови та їх передача у перекладі / Т. О. Захаревська // Збірник тез доповідей за матеріалами «Міжнародної науково-практичної конференції «Prioritydirectionsofscienceandtechnologydevelopment» / Т. О. Захаревська. Київ. 2021. С. 551 – 555.
4. Кіс Т.Є. Еволюція художньої метафори: лінгвокультурний аспект: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2001. 19 с.
5. Москвичова О. А. Поетичний текст як специфічний засіб відтворення дійсності / О. А. Москвичова // StudiaLinguistica / О. А. Москвичова. Херсон: Херсонський державний університет, 2018. С. 215 – 227
6. Метафора як засіб відображення мовної картини світу в поезіях Т.Г. Шевченка (дата звернення 20.10.20) URL: http://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/38485/
7. Писаренко Н. М. Мистецтво поетичного перекладу: труднощі та актуальні проблеми / Н. М. Писаренко. Київ: InternationalScientificJournal «Internauka», 2019. 10 с.
8. Стретович Т. П. Класифікаційне розмаїття видів метафор / Т. П. Стретович // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова / Т. П. Стретович. Київ, 2017. С. 232 – 239
9. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
10. <http://poetyka.uazone.net/default/pages.phtml?place=kikot&page=frost06>
11. <http://poetyka.uazone.net/default/pages.phtml?place=tuchynska&page=dickin22>

References

1. Belehova L. Verbal poetic image in the historical-typological perspective: linguocognitive aspect (based on American poetry). Kherson: Aylant, 2002. 367 p.
2. Havryliuk A. The role of the concept in translation studies. Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". Ser. Philology. 2012. Ed. 25. p. 19–21
3. Zakharevskaya T. Features of poetic language and their transmission in translation / TO Zakharevskaya // Collection of abstracts on the materials of the International scientific-practical conference "Prioritydirectionsofscienceandtechnologydevelopment" / T. Zakharevskaya. Kyiv. 2021. p. 551 - 555.
4. Kis T. Evolution of artistic metaphor: linguistic and cultural aspect: Abstract. dis. ... Cand. philol. science: 10.02.01. Kyiv, 2001. 19 p.
5. Moskvichova O. Poetic text as a specific means of reproduction of reality / OA Moskvichova // StudiaLinguistica / O. Moskvichova. Kherson: Kherson State University, 2018. p. 215 - 227
6. Metaphor as a means of reflecting the linguistic picture of the world in the poetry of T.G. Shevchenko (accessed 20.10.20) URL: http://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/38485/
7. Pisarenko N. The art of poetic translation: difficulties and current issues / N. Pisarenko. Kyiv: InternationalScientificJournal "Internauka", 2019. 10 p.
8. Stretovich T. Classification diversity of types of metaphors / T. Stretovich // Scientific Journal of the National Pedagogical University named after M. Drahomanov / T. Stretovich. Kyiv, 2017. P. 232 - 239
9. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
10. <http://poetyka.uazone.net/default/pages.phtml?place=kikot&page=frost06>
11. <http://poetyka.uazone.net/default/pages.phtml?place=tuchynska&page=dickin22>